

Красун Анастасія Юріївна

*прокурор другого відділу процесуального керівництва управління
процесуального керівництва у кримінальних провадженнях
слідчих територіального управління Державного бюро розслідувань
Дніпропетровської обласної прокуратури*

ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВОНАСТУПНИЦТВО ПОТЕРПІЛОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Основним завданням держави в правовому суспільстві завжди є охорона прав, свобод та законних інтересів особи. Зазначену мету переслідує і чинний КПК України, який постулює захист особи від кримінальних правопорушень першочерговим завданням кримінального процесу. Попри це положення, на сьогодні потерпілий залишається найбільш вразливим учасником кримінального провадження.

Згідно з положенням ч. 6 ст. 55 КПК України потерпілим може бути визнано серед іншого й особу з числа близьких родичів чи членів сім'ї «жертви злочину», якщо така особа відповідає наступним критеріям: 1) вона є близьким родичем, членом сім'ї особи, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної чи майнової шкоди, 2) внаслідок кримінального правопорушення настала смерть останньої або «жертва злочину» перебуває у стані, який унеможливорює подання нею заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого.

Таким чином, вказана норма кримінального процесуального закону де-факто передбачає так зване «процесуальне правонаступництво» потерпілого у кримінальному провадженні при виникненні певних обставин, хоча й де-юре законодавчо не закріплює його.

На наявність вказаного інституту звертає увагу також Велика Палата Верховного Суду у справі №439/397/17 від 16.01.2019, а саме: «водночас у частині 6 ст. 55 КПК України

передбачено так зване правонаступництво у кримінальному провадженні». Крім того, Верховний Суд зазначає, що «під час примирення лише сам потерпілий може виражати свою волю, а не інші особи, які є його представниками чи правонаступниками» [1].

Незважаючи на фактичну наявність такого інституту в КПК України, залишається неврегульованим питання правонаступництва потерпілого в разі його смерті або перебування у стані, який унеможливує подання ним заяви, не внаслідок кримінального правопорушення, а в результаті інших життєвих обставин.

З власного практичного досвіду зазначимо, що такі випадки трапляються часто-густо. В такому разі, внаслідок відсутності причинно-наслідкового зв'язку між кримінальним правопорушенням та смертю або відповідним станом потерпілого, що унеможливує подання ним заяви, близькі родичі та члени сім'ї позбавлені можливості набути процесуальних прав потерпілого, брати участь у кримінальному провадженні та реалізувати можливо «останню волю» потерпілого щодо притягнення винного до кримінальної відповідальності.

Не врегульовані й правові наслідки смерті потерпілого не внаслідок злочинного діяння у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення. Виникає риторичне питання, чи може смерть особи, у випадку подання останньою при житті заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення, прирівнюватись до відмови від обвинувачення? Які наслідки такої смерті для судового розгляду кримінального провадження, якщо обвинувальний акт щодо винної особи перебуває на розгляді в суді? Ці та багато інших питань виникають внаслідок законодавчої прогалини в регулюванні інституту процесуального правонаступництва потерпілого внаслідок його неможливості брати участь у кримінальному провадженні у зв'язку зі смертю та перебуванням у стані, що унеможливує його участь у кримінальному провадженні через обставини не пов'язані зі злочинним діянням.

Різними шляхами йде у цьому питанні й судова практика. Більшість суддів в таких випадках відмовляють особам

у визнанні потерпілими у зв'язку з відсутністю причинно-наслідкового зв'язку між смертю та станом потерпілого, що унеможлиблює його участь у кримінальному провадженні та злочинним діянням. Так, ухвалою Придніпровського районного суду м. Черкаси від 18.02.2020 у справі №711/206/19 відмовлено у визнанні особи потерпілим у зв'язку з тим, що «ключовим моментом отримання статусу потерпілого в кримінальному провадженні, є доведений причинно-наслідковий зв'язок між злочинними діяннями, якими завдано певній особі моральної, фізичної або майнової шкоди. Як з'ясовано в підготовчому судовому засіданні смерть потерпілої ОСОБА_3 не настала від кримінального правопорушення» [2].

Проте, зустрічаються випадки визнання особи потерпілим судом незважаючи на відсутність вищезазначеного причинного зв'язку. Так, рішенням Великомихайлівського районного суду Одеської області від 17.06.2020 особу залучено до кримінального провадження в якості потерпілої у зв'язку зі смертю її чоловіка, потерпілого у кримінальному провадженні, за фактом вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 185 КК України, від якого потерпілий апріорі померти не міг [3].

Вищезазначене яскраво вказує на необхідність впровадження інституту процесуального правонаступництва у кримінальному провадженні, з чітким законодавчим регулюванням процедури залучення особи до кримінального провадження з числа близьких родичів чи членів сім'ї потерпілого в разі його смерті або перебування у стані, який унеможлиблює подання ним заяви, якщо це сталося не внаслідок кримінального правопорушення. Окремо слід врегулювати питання щодо дій уповноваженої особи у разі відмови правонаступника потерпілого від участі в кримінальному провадженні, а також відмови від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення.

Вказані законодавчі зміни значною мірою вирішать дисбаланс процесуально-правового статусу потерпілого та посилять захист його прав та інтересів у кримінальному провадженні.

Джерела:

1. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16.01.2019 у справі №439/397/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79298600>
2. Ухвала Придніпровського районного суду м. Черкаси від 18.02.2020 у справі №711/206/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87786361>
3. Ухвала Великомихайлівського районного суду Одеської області від 17.06.2020 у справі № 518/11/19 . URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89861213>

Мануїлова Катерина Вікторівна

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри міжнародного та європейського права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПАНДЕМІЯ COVID-19 ЯК ВИКЛИК ДЛЯ ГЛОБАЛЬНИХ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

В останні роки міграція населення стала важливим фактором економічного та соціального розвитку країн. На сучасному етапі глобалізації практично не залишилося країн, які в тій чи іншій мірі не приймали б участь в міграційних процесах. Міграція населення є складним соціальним явищем, що охоплює майже всі держави світу. Міграція призводить до кількісної та якісної зміни населення того чи іншого регіону та держави в цілому, впливає на різні сторони життя суспільства.

В даний час міграція (транскордонна та внутрішня) досягла історично унікального рівня, формуючи особливу модель глобалізації, що включає в себе відносно вільне пересування людей, грошей і товарів. Будучи одним із проявів процесу глобалізації, міграція в цілому справляє позитивний вплив на соціально-економічний і політичний розвиток держав, сприяє інтеграції міжнародного співтовариства, культурному зближенню народів, розвитку продуктивних сил [1, с. 3].

Міграція – це переселення, переміщення населення, трудових ресурсів, капіталу з однієї країни в іншу, а також внутрішньодержавні – з одного регіону в інший [2, с. 384].